

ПРОГРАМНІ ДОКУМЕНТИ ОУН: ОСНОВА ТВОРЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ СОБОРНОЇ САМОСТІЙНОЇ ДЕРЖАВИ

© Лісіна С. О., 2014

Подано характеристику офіційних документів ОУН 1929–1939 рр. Акцент зроблено на двох блоках матеріалів: перший стосується національно-визвольної боротьби, національної революції; другий – розбудови держави, що передбачав державний устрій, соціально-економічні постанови, зовнішню політику, військову та інші сфери діяльності. Перша програма закріплювала цілі, завдання та основні ідейно-програмові принципи ОУН. Друга програма організації, що була прийнята на II Великому Зборі, проголошувала основною метою створення "Української Суверенної Соборної Держави", засобом досягнення якої була національна революція. Нормативно-правовою основою діяльності Організації Українських Націоналістів став устрій ОУН, прийнятий I Конгресом 2-го лютого 1929 року. Устрій ОУН можна вважати основою структурного будівництва Української держави, якою її бачили в майбутньому лідери українського національно-визвольного руху. Резолюції Конгресу Українських Націоналістів 1929 р. (2 лютого) стали доповненнями до головних тез політичної платформи ОУН.

Ключові слова: ОУН, офіційні документи, Українська держава.

The characteristic of official documents OUN 1929-1939 biennium. The focus was on two blocks of material: the first relates to the national liberation struggle, the revolutionary war; second – the development of the state, which included the polity, social and economic regulations, foreign policy, military and other areas. The first program, reinforcing the goals, objectives and basic principles of ideological and programmatic OUN. The second program of the organization, which was adopted at the Second Grand Assembly proclaimed the main goal of creating a "Ukrainian Catholic sovereign State" means the achievement of which was a national revolution. Legal framework of the Organization of Ukrainian Nationalists OUN system was adopted by Congress and 2 February 1929. OUN device can be considered the basis of structural construction Ukrainian state, which it saw as the future leaders of the Ukrainian national liberation movement. Resolution of Congress of Ukrainian Nationalists in 1929, (2 February) complemented the main points of political platforms OUN.

"Decalogue – 10 Commandments Ukrainian nationalist" adopted in June 1929; "12 signs of character Ukrainian nationalist" and "44 rules of life Ukrainian nationalist" who concluded Zenon Kossak in Lviv prison; concluded Osip Maschakom "Prayer Ukrainian nationalists" and Stephen Ohrimovychem – "Oath of Ukrainian nationalists" – all with the laws that helped to train vysokoideynyh, hardworking, sacrificial fighters for the interests of the Ukrainian nation. Consequently, legal and political source OUN enable konstantuvaty, first, sound organizational structure of its mass, vision plans and prospects nationalists, secondly, evident purpose – an independent state.

Key words: OUN, official documents, Ukrainian state.

ОУН – єдина військово-політична організація, яка пронесла ідеал Української Самостійної Соборної Держави, який був незмінним упродовж усього ХХ ст. У наш час історичний досвід військово-організаційних приготувань українських націоналістів дає поживу для роздумів щодо місця України в сучасному світі. Використання програмних засад розбудови Української держави,

окремі елементи воєнної доктрини ОУН можуть бути враховані в сучасних процесах утвердження української державності, її місця і ролі серед провідних світових держав. Адже певні загрози зовнішнього характеру не сприяють безпеці країни, територіальній цілосності, економічному процвітання та покращенню добробуту її громадян.

Завдання роботи – об’єктивно показати офіційні документи як джерельний матеріал, що дасть змогу глибше відтворити праворадикальну течію українського національно-визвольного руху і політичне життя західноукраїнських земель у 30-ті роки ХХ ст. Водночас дослідження офіційних документів ОУН уможливить відслідкувати зміст та еволюцію української самостійницької думки, юридичні форми її документального вияву.

Окремі аспекти цієї проблеми вже знайшли своє відображення в характеристиці джерельної бази дослідження. Зокрема – це історичні праці О. Кентія [1], Ю. Киричука [2], В. Косика [3], В. Сергійчука [4–5], В. Трохимовича [6] та інших сучасних істориків.

Процес створення теоретичної програми українських націоналістів пройшов кілька етапів. Перший припадає на період об’єднавчих процесів у націоналістичному середовищі Краю та діаспори 1927–1929 рр. Консолідація націоналістів відбулася через першу (1927 р.) та другу (1928 р.) Конференції націоналістів. Розроблення стратегії вирішення українського питання знаходимо в постановах та рішеннях цих конференцій [7, с. 114]. Другий етап займають події Конгресу українських націоналістів – з 27 січня по 3 лютого 1929 року. Саме цей період характеризується теоретичним наповненням концепції боротьби за вирішення українського питання – через постанови Конгресу, які лягли в основу діяльності ОУН [8, арк. 3]. Третій період припадає на 1930-ті роки, який відзначається фактичною реалізацією постанов Конгресу та низкою доповнень у вигляді постанов конференцій, а також пропагандистськими деклараціями, заявами тощо.

На першій і другій Конференціях українських націоналістів проблема української бездержавності була основним аргументом доцільності створення єдиної націоналістичної організації, яка за допомогою революційної боротьби могла здобути незалежність держави. “Створення ОУН призначене для великого в найближчій будучності – українського державного чину”, – підкреслював Ю. Вассіян [9, с. 67]. Отже, перша Конференція визначила необхідність створення Організації Українських Націоналістів, як чинника боротьби за позитивне вирішення української проблеми. Друга Конференція виділила націоналістичний рух як самостійний фактор, відмежувавши інші політичні українські групи.

Аналіз програмних документів Конгресу чітко визначає національно-визвольний характер ОУН. Документальну базу Конгресу можна поділити на два блоки матеріалів. Перший стосується національно-визвольної боротьби, національної революції, другий – розбудови держави, що передбачав державний устрій, соціально-економічні постанови, зовнішню політику, військову, релігійну, шкільну сфери діяльності, культуру і мистецтво.

Програма закріплювала цілі, завдання та основні ідейно-програмові принципи ОУН. По своїй суті Програма ОУН є чи не найголовнішим правовим актом, де знайшли своє відображення соціальні, економічні та культурні права людини, а також свобода совісті та інші громадянські і політичні права. Важливим є закріплення в програмних документах ОУН принципів, на яких будується зовнішня політика, взаємовідносини з іншими державами і народами. Поставивши своїм головним завданням національно-визвольну боротьбу українського народу проти усіх його ворогів, ОУН була створена на засадах повної політичної незалежності від інших держав чи народів та створенні власних Збройних сил, бо “...тільки система власних мілітарних озброєнь та доцільна союзницька політика” [10, с. 299] забезпечать здобуття української державності. Україна, на думку тодішніх лідерів ОУН, повинна була стати рівноправною європейською державою.

Друга програма організації була прийнята на II Великому Зборі, який після тривалої підготовки відбувся в Римі 27–29 серпня 1939 року [11, с. 574–575]. Документи Збору пропрацьовувалися в комісіях, зокрема склад військової комісії був такий: Р. Сушко (Сич), М. Капустянський (Низола), В. Курманович (Торк), Р. Ярий (Карпат). На цьому форумі прийнято Політичну програму та Устрій ОУН [12, арк. 42–76]. Програмні документи, ухвалені Римським Збором, писалися як ідеологічний документ з теоретичними узагальненнями (її автором був М. Сціборський). Характер

програми був конкретизований порівняно з програмою 1929 року. Програма проголошувала основною метою створення “Української Суверенної Соборної Держави”, засобом досягнення якої була національна революція. У 1-му розділі були визначені ідеологічні засади; 2-й розділ показував майбутній устрій Української держави; 3-й був присвячений Збройним силам нації, які будуть сучасними та регулярними, а національна доктрина – наступальною; в розділі 4 розкривається організація духовного життя нації. За устроєм ОУН голову Проводу ОУН обирає Великий Збір, якому надаються “повноваження Вождя”. Як зазначає історик І. Гаврилів: “У державному будівництві зростає роль держави, фактично встановлена монополія на ідеологію й організацію політичного життя майбутньої України. Характерним є утвердження принципу вождизму в самій організації, чого не було раніше” [13, с. 49–50].

Нормативно-правовою базою діяльності Організації Українських Націоналістів став устрій ОУН, прийнятий I Конгресом 2-го лютого 1929 року. На підставі цього документу можна говорити не тільки про організаційну структуру самої ОУН, але й про устрій майбутньої держави, де в загальних означеннях зазначається: “Для Української нації в стані її політичного поневолення начальним постулатом є створення політично-правової організації, означеної: Українська Самостійна Соборна Держава” [14, с. 159]. Наведене положення викликає особливий інтерес тому, що в ньому підкреслено ту важливу роль, яку відіграє в існуванні нації та у житті кожного громадянина самостійна національна держава. Спроба пошуку власного шляху розвитку, шляху, який би спирався на існуючі політичні та соціальні реалії в тогочасному українському суспільстві є надзвичайно важлива й актуальна для нинішнього етапу державотворення в Україні, якщо не конкретними рекомендаціями, то, безумовно, підходами та методами пошуку тих форм вирішення окремих політичних проблем, які були б прийнятні для всіх регіонів України, для усіх верств українського народу. Розглядаючи питання державного устрою, читаємо: “Щолиш після відновлення державності настане доба її внутрішнього порядкування та переходу до стану монолітного державного тіла. У цей переходовий час голова держави матиме за завдання підготувати створення найвищих законодавчих органів на засаді приставництва всіх організованих верств з углядженням відмінностей окремих земель, що ввійдуть до складу Української Держави” [14, с. 160]. Перш за все потрібно зауважити, що устрій подає чітке розмежування компетенції та повноважень різних гілок влади: законодавчої, якою є “Збір Українських Націоналістів” [14, с. 166], виконавчої у формі Проводу Українських Націоналістів, завданням якого є керування всією діяльністю ОУН, та судової, що складалась із Головного Судді й двох членів. В аспекті розмежування і закріплення компетенції та повноважень різних органів ОУН особливий інтерес викликає положення про компетенцію Проводу Українських Націоналістів, як вищого органу виконавчої влади та військової референтури. Згідно з устроєм ОУН: “1. Провід Українських націоналістів є виконавчим органом ОУН. Завданням Проводу є керування всією діяльністю ОУН... 5. III Військова Референтура веде організацію військового вишколу, розробляє пляни організації армії й фльоти, узгіднює діяльність українських військових організацій” [14, с. 167]. Отже, в цьому положенні дано перелік основних функцій військової референтури, як керівного органу військовими справами ОУН. Адміністративний поділ ОУН визначався так: ОУН на території України поділялась на 10 Країв, на чужині – на 10 Теренів, які ділилися відповідно до кордонів існуючих держав. Край ділився на 5 Округ, Округи – на Відділи, Відділи – на Управи (3–5 чл.). Членом ОУН може стати людина, що досягла віку 21 рік, написала заяву і отримала за поруку двох членів організації, а також відбула 6-місячний кандидатський термін. Готує українську молодь до вступу в організацію Доріст ОУН (8–15 років) та Юнацтво ОУН (15–21 рік) [15, 1929. – № 1–2. – С. 62].

Устрій Організації Українських Націоналістів у розділі першому, частині г) “військова політика” затвердив воєнну доктрину ОУН: “1. Організація української військової сили буде поступово розвиватися, а її форма мінятися відповідно до трьох етапів політичного стану України: ворожой займанщини, національної революції та державного закріплення; 3. Лише військова сила, що спиратиметься на озброєний нарід, готовий уперто та завзято боротися за свої права, зможе звільнити Україну від займанців та вможливить упорядкування Української Держави; 4. Оборону упорядкованої держави перебере єдина, регулярна, надкласова, національна армія і фльота, що враз

із територіальними козачими частинами будуть збудовані на підставі загальної військової повинності” [15, 1929. – № 5 – С. 177; 7, с. 13]. Провід ОУН створив Військовий штаб, до роботи якого були залучені досвідчені військовики – генерали М. Капустянський, В. Курманович – шеф штабу, О. Бойків – шеф вишколення, полковник Р. Сушко – шеф канцелярії та ін.

Поставлені в період становлення ОУН завдання передбачали вирішення двох важливих проблем: перша – розбудова організаційної підпільної структури; друга – підготовка українських народних мас до збройної боротьби. Виконання зазначених завдань стало основою формування воєнної доктрини ОУН міжвоєнного періоду. Згідно з матеріалами I Конгресу українських націоналістів УВО зберігала свою автономну структуру. На Празькій конференції ОУН 1930 року для розмежування політичної діяльності ОУН та військової УВО ПУНом було прийняте рішення про паралельне існування двох організацій. Саме в середовищі УВО визріла теорія “перманентної революції”, взята за основу практичної реалізації військової доктрини ОУН у 30-х роках. У жовтневому номері 1930 р. “Сурми” вийшла стаття “Перманентна революція”, яка окреслювала методи підготовки загальнонародного повстання (революції) на західноукраїнських землях. У ній зазначалось: “Народне повстання..., революцію цілого народу, треба підготовляти в широких масах революційними способами, а не “лояльністю”, “угодовщиною”, “легальщиною” – взагалі миром” [16, с. 5]. Основу методів “перманентної революції” становили саботажні акти, а також експропріації.

Крім програми та устрою, Резолюції Конгресу Українських Націоналістів 1929 р. (2 лютого) стали доповненнями до головних тез політичної платформи ОУН. Щодо військової політики, то основні її положення записані так: “1. Лише військова сила, яка б спиралася на змлітаризований нарід, готовий уперто та завзято боротися за свої права, може успішно допомогти Україні звільнитися від окупантів і впорядкувати та захистити свою незалежну та соборну державу... 4. ... військова сила української держави мусить бути сформована як єдина, регулярна надклясова національна армія і фльота, яка, беручи на увагу відмінності внутрі українського народу, буде побудована по принципі територіального комплектування” [17, с. 298–299]. Такі тлумачення свідчать про важливу роль армії та військової сили в творенні самостійної держави.

Прийняття та затвердження основних символів українських націоналістів створювали систему моральних законів ОУН. Символ українських націоналістів – прапор ОУН – це жовто-блакитне полотнище із щитом (відзнака ОУН), в якому на малиновому полі – тризуб [18, арк. 58]. Гімн ОУН “Зродились ми великої години” текстово написав О. Бабій [19, с. 164].

“Декалог – 10 заповідей українського націоналіста”, прийняті у червні 1929 року, починаються закликком: “Здобудеш Українську Державу, або згинеш у боротьбі за неї” [7, с. 16]. Його укладено для доведення того, що ОУН є не механічним об’єднанням членів, а окремою політичною вірою всього народу. Автором “Декалогу” був С. Ленкавський, вступну частину написав І. Габрусевич [20, с. 411] і виданий він, як вкладка до “Сурми”, влітку 1929 року. Неможливо переоцінити те значення, яке мав Декалог для ідеологічного становлення членства ОУН. Він був справжнім “Вірую” і непорушним законом націоналістичної моралі для сотень тисяч українських націоналістів. Доповненням “Декалогу” стали “12 прикмет характеру українського націоналіста” [21, арк. 12.] та „44 правила життя українського націоналіста” [11, с. 128–129], які уклав Зенон Коссак у Львівській тюрмі з допомогою Д. Мирона [22, с. 60]. Осип Машак уклав “Молитву Українського Націоналіста” [23, арк. 16], а Степан Охрімович – “Присягу Українського Націоналіста”. Все разом – це ті закони, які допомагали готувати кадри високоідейних, працьовитих, жертвних борців за інтереси української нації, що зобов’язувало членство на вірність, самопожертву щодо досягнення поставленої мети.

Характеризуючи перші програмні документи ОУН, можна сказати, що здебільшого це були маніфести, декларації, аніж докладно продумані стратегічні програми. Деталізація і подальше уточнення програмно-організаційних питань відбувалися на сторінках націоналістичної преси. Процес документного “дозрівання” тривав аж до кінця 1930-х років на фоні справжнього тріумфу тоталітарних режимів і посилення тиску на українське громадянство.

Як бачимо з офіційних документів, сама організація створювалася як організація військовиків, метою яких була боротьба за визволення свого народу від чужоземного ярма. Підтвердженням цього

є розробка символів і правил, які стали обов'язковими для усього членства націоналістичної організації. Ці особливі документи мобілізували, підтримували дисципліну членів ОУН, виробляли ті моральні засади, які характерні для справжніх воїнів.

Розглянувши правові та політичні першоджерела ОУН, можемо константувати, по-перше, ґрунтовність організаційної структури Організації, її масовість, далекоглядність планів та перспектив націоналістів, по-друге, чітко прослідковується мета – Самостійна Держава. З точки зору історіографії можливість вивчення діяльності ОУН конкретного періоду на основі першоджерельних документів дає змогу зробити уточнення щодо їх організаційної роботи та навіть використати деякі програмові твердження націоналістів для розбудови та утвердження української державності сьогодні.

1. Кентій А. Збройний чин Українських Націоналістів 1920–1956: історико-архівні нариси / А. Кентій. – К., 2005. – 329 с.
2. Киричук Ю. Нарис з історії українського національно-визвольного руху 40–50-х років ХХ століття / Ю. Киричук. – Львів: Льв. нац. ун-т імені Івана Франка, 2000.
3. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні / В. Косик. – Париж; Нью-Йорк; Львів, 1993. – 659 с.
4. Сергійчук В. ОУН-УПА в роки війни: Нові документи і матеріали / В. Сергійчук. – К.: Дніпро, 1996. – 496 с.
5. Сергійчук В. Десять буремних літ: Західно-українські землі в 1944–1953 рр.: Нові документи і матеріали / В. Сергійчук. – К., 1998.
6. Трофимович В. В. Історія військових формувань ОУН. (1939–1945) / В. В. Трофимович. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту імені Івана Франка, 1994. – 52 с.
7. ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 р. – Б. м., 1955. – 371 с. – (Бібліотека Українського Підпільника; Ч. 1).
8. ЦДАГО України. – ф. 1. – оп. 20. – спр. 6204. – арк. 3.
9. Вассиян Ю. Ідеологічні основи українського націоналізму / Ю. Вассиян // Розбудова нації. – 1929. – Ч. 3–4. – С. 67–77.
10. Резолюції Конгресу Українських Націоналістів: проект 1929 р. (2 лютого) // Конгрес Українських Націоналістів 1929 р.: Документи й матеріали. – Львів, 2006. – С. 297–304.
11. Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. – Т. 1: 1920–1939 / Мірчук П.; за ред. С. Ленкавського. – Мюнхен; Лондон; Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968. – 597 с.
12. ЦДАВОВ України. – ф. 3833. – оп. 1. – спр. 201. – арк. 42–76.
13. Гаврилів І. Євген Коновалець на чолі УВО-ОУН / І. Гаврилів // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – № 502: Держава та армія / відп. ред. Л. Є. Дециньський. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2004. – С. 71–79.
14. Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів. – Т. 1: 1927–1930. – К.: Вид-во ім. О. Теліги, 2005. – 480 с.
15. Розбудова Нації: Орган ПУН. – Місячник. – Прага, 1928–1934.
16. Перманентна революція // Сурма. – 1930. – Ч. 10. – С. 5.
17. Конгрес Українських Націоналістів 1929 р.: Документи і матеріали / упоряд. В. Муравський; НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника; Центр досліджень визвольного руху. – Львів, 2006. – 420 с.
18. ЦДАВОВ України. – ф. 3833. – оп. 3. – спр. 1. – арк. 58.
19. Дмитрів І. Герб, прапор, гімн ОУН, впоряд і ритуальні ознаки / І. Дмитрів // Визвольний шлях. – 1992. – № 2. – С. 164.
20. Климишин М. Степан Ленкавський – його роля у визвольній боротьбі / М. Климишин // Визвольний шлях. – 1978. – № 4. – С. 41.
21. ЦДАВОВ України. – ф. 3833. – оп. 1. – спр. 37. – арк. 12.
22. Драган А. Там, де людям роги правлять / А. Драган // Косак, Охримович, Тураш. – Торонто, 1968. – С. 52–61.
23. ЦДАВОВ України. – ф. 3833. – оп. 1. – спр. 37. – арк. 16.